

Farkas Domonkos

Kalendárium és liturgikus ünneplés¹

A magyarországi katolikusok idén újra a napján, január 6-án, ünnepelhették Vízkereszt ünnepét. Nagy esemény ez. Nem

*Farkas Domonkos egyházzénész (Budapest),
a LFZE doktoriskolájának doktorandusa.*

csak azért, mert végre közösen tehetjük ezt a környező és más európai országok katolikusával, valamint protestáns testvéreinkkel, hanem azért is, mert ezen a napon újra, immár erőltetett megoldásoktól mentesen, a maga hagyományos formájában helyreállt az ünnep. Az, hogy a munkanap ellenére megteltek a templomok, adhat némi biztatást, hogy a nép —még a mai világban is— fontosnak tartja a kalendárium liturgikus megünneplését, hiszen a buzgó embereknek láthatólag nem jelenthetett akadályt még a munkanap fáradalma sem, hogy méltóképpen ünnepelhessék Urunk Megjelenését. Talán ez az idei változás jó alkalmat ad arra, hogy újra számba vegyük mindazokat az igényeket és lehetőségeket, melyekből jó néhányat már az új Római naptár magyarországi bevezetésének idején is fölvetettek, nagyjából harminc évvel ezelőtt. Mindezt azonban nem a nosztalgikus visszatekintés iránti vágy által vezérelve tesszük, hanem azért, mert az akkori —és azóta tovább részletezett— meglátások olyan szempontokat tárnak elénk, melyek a jövő számára is iránymutatóak lehetnek.²

Az új Általános római naptár, melyet VI. Pál pápa vezetett be *Mysterii Paschalis*³ kezdetű apostoli levelében, kétségkívül sok jelentős változást hozott, melyek jó része csak igen nehezen értelmezhető egy szerves fejlődés újabb állomásaként. A naptárreform megvalósításának idején nem látszódott a remény egy esetleges újabb átdolgozásra, ezért a készülő magyar naptárhoz megfogalmazott javaslatok is csak a hazai gyakorlatnak kívántak olyan —sok esetben meghallgatásra nem talált— módosításokat ajánlani, amelyek az új naptár adta lehetőségek között próbálták megőrizni a hagyományt. Ám már e megfontolások mögött is fölsejlik egy olyan, minden területet átfogó liturgikus szemlélet, amely voltaképpen alapját képezi egy később kifejtett liturgikus-reform-tervezetnek.

Vízkereszt mellett már akkor —30 évvel ezelőtt— fölmerült két másik kiemelkedő ünnep kérdése is. Az új naptár előírja, hogy ahol a helyi püspöki konfe-

¹ Elhangzott a „Pulchritudo est splendor veritatis” címmel Dobszay Lászlóra emlékező felolvasó-délutánon a FUGÁ-ban (Magyar Építészeti Központ) 2014. február 1-én. (Ld. a híradást lapunk előző számának 222. oldalán.)

² Ezek tovább részletezett és átfogóbb kifejtése megtalálható: „The Readings of the Mass and the Calendar”, in Dobszay László: *The Bugnini-liturgy and the reform of the reform*. Front Royal VA, 2003. 139–146.

³ VI. Pál: *Mysterii Paschalis* motu proprio, 1969. február 14. In *Római Miskönyv*. Szent István Társulat, Budapest 1991. 73–75.

rencia döntése értelmében nem kötelező Vízkereszt, Mennybemenetel és Úrnapja ünnepe, ott az ünneplést helyezték át vasárnapra.⁴ Sajnos a munkanap által megnevezített kötelező ünneplést oly lehetetlennek tartották hazánkban, hogy mindhárom ünnepnek ez lett a sorsa. Akkoriban a köztudatban oly mértékben összefonódott a kötelező miselátogatás és a súlyos bűn terhe, hogy a döntéshozók úgy vélhették, ezzel nem terhelhetőek a hívek, annak ellenére sem, hogy aki valamely súlyos ok miatt akadályoztatva van, az automatikusan fölmentődik e kötelezettség terhe alól. Mi lehet e —látszólag a híveket óvó— gondolat mögött? Talán az, hogy a zsinatot követő liturgikus megújulás ezen a téren sem bízik abban, hogy a hívő emberek jó része még mindig szükségét érzi egy olyan hiteles egyházi iránymutatásnak, amely nem az átlagoshoz szabja az eszményt?! Bármilyen legyen-e a válasz, egy biztos: a tapasztalat azt mutatja, hogy komoly nehézségeket eredményez a gyakorlatban minden olyan reform, amely az eszményi forma újrafölfedezése és az ennek eléréséhez szükséges folyamatok újragondolása helyett magát az eszményt adja föl. Úgy tűnik, hogy a naptár reformja több ponton is ilyen irányulást mutat.

Az említett ünnepek vasárnapra helyezésével elsikkadtak a konkrét ünnepnapok, és a liturgikus tartalmak egy-egy egyébként is kötelező vasárnap témájává váltak, ezzel talán tudat alatt is erősítve a vasárnapi kereszténység jelenőségét. A buzgó nép e változásokat —minden magyarázat ellenére— komoly veszteségként élte meg, már-már többen az ünnepek elvételéről beszéltek.

A változás nem csak külsőségekben, hanem az ünnepek tartalmában is némi módosulást hozott. Vízkereszt napjának ünneplés nélkül hagyása az egész nyugati kereszténység egységes közös ünneplését törte meg, melyet több helyütt a néphagyomány elemei is erősítettek. *Ascensio* esetében is fölmerül a kérdés: vasárnapi ünneplésével az evangéliumban is említett szent negyvenedik nap voltaképpen ünneplés nélkül marad. És végül Úrnapja esetében is hasonló módosulást tapasztalunk: a csütörtöki nap és nagycsütörtök kapcsolata elkezdett a feledés homályába merülni. Az új rendelkezések jogi kereteinek többsége tehát egyrésztől görcsösen próbálja óvni az ünneplés méltóságát és egységét, ám eközben nincs kellő tekintettel sem az Egyház hagyományos ünneplési módjaira, sem a vallásos népben meggyökerezett hagyományokra. Mindeközben pedig úgy hiszi, hogy mindez —a modern életkörülményekre való tekintettel— valódi hasznot hoz az Egyháznak.

A kalendárium és a liturgikus ünneplés kapcsolata mindig is az Egyház mindennapi életének központi eleme volt, ezért kellő rálátással megfogalmazhatók azok az irányelvek, melyek még a merevnek tűnő szabályrendszereket is étellel tölthetik meg. E tekintetben az új római naptárral érkező változások sajnálatosan nem hoztak a gyakorlatban érdemi előrelépést. A főbb újdonságok

⁴ „Egyetemes szabályok a liturgikus évről és naptárról”, uo. 77–83. 7. §

közül a leghangsúlyosabb az ünnepek számának erőteljes csökkentése,⁵ az ünnepnapok áthelyezése, valamint az ünnepek jelentőségét mutató —korábban kétségkívül jóval bonyolultabb— rangsor gyökeres átalakítása volt.

Az első, vagyis az ünnepek számának csökkentése, alapjában véve természetes jelenség, mely az Egyház életében időről időre bekövetkezett az új ünnepek sorozatos megjelenése miatt. Azonban még e ponton is találkozhatunk meggondolatlan és elhamarkodott döntésekkel. Gondoljunk csak, Szent János és Pál vértanúknak a római kánonban is szereplő, tehát az Egyház hagyományában központi jelentőségű ünnepére, amelyet az új naptár eltörölt, hivatkozva bizonyíthatatlan létezésükre. Az, hogy az eltörlés után néhány év múlva régészeti ásatások megtalálták földi maradványaikat, már sajnos nem segíthetett ünnepük megmentésében még Magyarországon sem, pedig nálunk már ennek ismeretében készítették el az új Római naptár alkalmazását.

Az ünnepnapok áthelyezése már jóval kényesebb kérdés. Az íróasztal mellett ugyan ésszerűnek tűnhetett a gondolat, hogy a szentek ünnepeit például a „mennyei születésnaphoz” igazítsák, ám ez jelentős problémákat is okoz. Egy-egy ünnepnapnak az időpontja ugyanis kötött. Hiszen, ahogy Dobszay László írja: „Többnyire egy hajdan volt megváltoztathatatlan esemény, máskor egy emberemlékezetet meghaladó idő óta élő hagyomány jelöli ki a napot”.⁶ Sárlos Boldogasszony és Mátyás apostol ünnepének hagyomány szerinti megőrzése ugyan magyar szempontból végül is pozitív végeredménnyel zárult, ám például Nagy Szent Gergely ünnepének módosításán nem segíthetett a népszokásokból ismert Gergely-járás sem. Bár az új időpont mutat némi kapcsolatot az iskolaév kezdetével, mégis inkább az ünnep gyöngülése lett a végeredmény. Komoly problémát jelent továbbá az egyéni devóció számára a világi naptár névnapjainak és a szentek ünnepeinek különválása. Nehezen erősíthetjük a védőszent jelentőségét a keresztnévek kapcsán, ha mindez nem találkozik a tényleges liturgikus ünnepléssel. Ez utóbbi jelenség áldozata lett Szent Gergely pápa mellett —többek között— Tamás apostol ünnepe is, akinek még énekelt liturgikus anyaga⁷ is szorosan kötődött decemberi ünnepéhez. Újabb nehézségekre mutat rá Gábel arkangyal ünnepének áthelyezése, amely a nagyböjti szent idő megtisztítása során került el Gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepnapja mellől. Ez a változás talán méltán példázza hagyományos kalendárium szerkezete iránti nagyfokú érzéketlenséget.

A harmadik jelentős változásra, vagyis az ünnepek rangsorolásának átalakítására akkoriban igen nagy igény mutatkozott, hiszen korábban egy kétségkívül bonyolult —esetenként még csak nem is egységes— rendszer volt hasz-

⁵ Ez a tendencia elsősorban a szanktorálét alakította át gyökeresen. Ezzel együtt azonban egy ellentétes irányelv is érvényesült, melynek következtében számos más ünnepet viszont mesterséges módon emeltek az egész egyház számára kötelező rangra.

⁶ DOBSZAY László: „Ünnep és egyházzene”, *Magyar Egyházzene* VI (1998/1999) 319.

⁷ Tamás apostol ünnepén a Magnificat-antifóna (*O Thoma*) dallamilag a december 17-től énekelt ún. Ó-antifónák sorozatához kapcsolódik.

nálatban. E helyett a gyakorlatban már csak három fokozat él.⁸ A korábbi, finoman csiszolt rangsor azonban nem csak a zsúfolt naptárral járó ünnepütközések következtében kialakuló helyzeteknél segítettek döntést hozni, hanem az ünnepléssel kapcsolatos lényegi információkat is hordoztak. Egy-egy kategória korábban sokkal érzékletesebben kifejezte, hogy egy-egy ünnep mennyire jelentős az Egyháznak, sőt hajdan gyakorlati utasításokat is adott a liturgia terén, így a külső szemlélőnek a naptár ismerete nélkül is látványosan észrevehető volt az egyes ünnepek közötti rangbéli különbség. Az új naptár bevezetésével mindez immár elméleti szinten is eltűnt, és helyette nem kapott sem a papság sem a hívők közössége olyan útmutatást, amely valahogy pótolná e hiányt.⁹ A hívők és a papság aktív tudásából mára szinte kiveszett az ünnepek és az ünneplés fokozatainak korábban tudatosabb, előbb gyakorlata. Ma már szinte alig van összefüggése a hétköznapi szentmisék látogatottságának azzal, hogy az adott napra épp esik-e valamilyen ünnep. És ha mégis, az bizony sok esetben a régi naptár hagyományaira vezethető vissza.

Annak ellenére, hogy a jelenlegi Római naptár számos újítása komolyabb felülvizsgálatra lenne érdemes, a gyakorlathoz már az is nagy előrelépés lenne, ha minél szélesebb körben elterjedne az a „ragyogó igazságokon” fekvő liturgikus gondolkodás és életmód, melynek eredményeképpen a liturgikus ünneplés idejét és módját már nem külvilági igények és kényszerek, hanem egy szilárd meggyőződés határozza meg. E ponton talán valóban mintának tekinthetjük a liturgikus reformok kapcsán oly gyakran emlegetett őskeresztényeket, akik —ahogy a Tanár Úr írta— „ha mindig kényelmes, a világhoz alkalmazkodó életritmus jegyében kívánták volna hitüket ünnepelni, valószínűleg nem ünnepeltek volna sohasem”. Lassan meg kéne értenünk: az ünnep nem teher, hanem erőforrás, hiszen —és befejezésül ugyancsak Dobszay Lászlót idézném— „amikor a liturgikus ünnep beköszönt, akkor Isten terít nekünk asztalt”.¹⁰

⁸ Főünnep, ünnep, emléknap. Utóbbi lehet ugyan kötelező vagy fakultatív, de itt az ünneplés módjában már nincs különbség.

⁹ A Miskolcban is olvasható *Egyetemes szabályok a liturgikus évről és naptárról* ugyan elméleti szinten világosan rangsorolja az ünnepeket a három ünneplési fokozaton belül is, sőt a 45–47. § még a rogációs és kántorböjti napokról is tud, ám az egyházi gyakorlat minderről, úgy tűnik, nem vesz tudomást.

¹⁰ DOBSZAY László: „Ünnep és egyházzene”, *Magyar Egyházzene* VI (1998/1999) 319.